

Hraniční normy v soukromém právu mezinárodním.

† Michal Arturovič Zimmermann.*)

Pojem mezinárodního práva soukromého a hraničních norem. — Platnost předpisů každého státního právního řádu, pokud jde o právo soukromé, je podmíněna určitými skutkovými okolnostmi: mezemi prostorovými nebo teritoriálními a mezemi osobními nebo personálními. Tyto skutkové okolnosti (územní a personální státní výsost) mají dvojí normativní kvalifikaci — právem státním a právem mezinárodním. Ohraničení platnosti státních předpisů není v tomto smyslu libovolné. Jde o vázanost mezinárodní normou, která vychází z předpokladu plurality státních řádů vzájemně relevantních, stejně jako jde i o mezinárodní účinky vnitrostátní reglementace, upravující soukromoprávní poměry s mezinárodním elementem.

Rozhraničení sféry platnosti soukromoprávních norem je komplexním normativním zjevem, který má povahu: teritoriální a zároveň exteritoriální. Konkrétně to znamená rozhraničení platnosti soukromoprávních předpisů v tuzemsku, kdy právní jednání na příklad bylo učiněno cizím státním příslušníkem, znamená také rozhraničení platnosti soukromoprávních předpisů v cizině, pokud právní jednání bylo učiněno tam tuzemským příslušníkem. Vzhledem k této základní funkci právních předpisů, které rozhraničují platnost soukromoprávních norem, užívá se výrazu „norem hraničních“ (po prvé důsledně použil této terminologie Krčmář v r. 1906, po něm Leonhard v r. 1907, teď užívá výrazu „Grenzrecht“ Frankenstein, 1926) a dává se definice mezinárodnímu právu soukromému jako soustavě hraničních předpisů („... normy hraniční podle formy své rozhraničují působnost právních řádů, pokud pak se týče norem hraničních k mezinárodnímu právu soukromému náležitých, rozhraničují tyto působnost právních řádů

*) Přinášíme článek zesnulého prof. Zimmermanna, který byl původně pracován jako příspěvek „Soukromé právo mezinárodní“ pro Slovník věř. práva čs. Autorovi nebylo bohužel dopřáno práci tuto dokončit. Nieméně jest vypracovaná část o hraničních normách významným obohacením naší literatury mezinárodního práva, takže redakce ráda zařadila tento příspěvek do Časopisu pro práv. a státní vědu.

soukromých" — Krčmář, Úvod do mezinár. pr. soukr., 1906, 71).

Ve smyslu teoretickém a logickém toto rozhraničení platnosti soukromoprávních předpisů mělo by se realizovati ve formě mezinárodní. V právní empirii však jde o normy vnitrostátní, což může vésti k nerozřešitelným konfliktům druhého, třetího, čtvrtého atd. stupně až do nekonečna. Ve skutečnosti má-li právní řád A hraniční normy: $a_1 a_2 a_3 a_4 a_5 a_6$ atd., právní řád B může mít hraniční normy: $b_1 b_2 b_3 b_4 b_5 b_6$ atd. a právě proto, že jde o autonomní určení každým státem hraničních norem, tyto normy mohou býti mezi sebou v nepřekonatelném rozporu.

Právě proto zastánci pozitivně-státního směru operují s pojmem hierarchicky vyšší zásady *comitas* (Voet, Hubertus, Story, Foelix) nebo *spravedlnosti* (Dicey, Westlake), nebo některými obecnými principy (Kahn), nebo konečně prohlašují, že jde o problém veřejného práva — rozhraničení státních normotvorných funkcí (Niboyet). Tento (ted' panující) názor je ryze eklektickým, činí pokusy vybudovati mezinárodní právo soukromé na metaprávnických základech a ve smyslu normativním nemůže býti odůvodněn.

Analogickou povahu má i konstrukce světového práva přirozeného (Jitta, Varelle-Sommière, Scelle), která vychází z postulátů sociologických o hodnotě fysické osoby. Tento — také eklektický — směr nemůže vůbec vysvětliti relativnost v právním postavení fysické osoby, pojem, které se stanoviska biologického a sociologického nesplývá vždy s pojmem právního činitele a adresáta právních norem. Konečně v ještě větší míře není odůvodněn novější názor Frankensteinův (*Internationales Privatrecht*, 1926—1935), který klade důraz na psychologický a sociologický pojem spojení fysické osoby se státním řádem, stejně jako na fysické podrobení určitých předmětů, lokalizovaných v prostranství státní teritoriální moci. Je to nezdařilý pokus obnovení starého substancionálního názoru, že normy práva jsou podmíněny objektivním obsahem — existencí fysické osoby nebo věci. Ve smyslu normativním, se stanoviska formálního, hraniční normy jsou předpisy vnitrostátní, které však jsou stanoveny v rámci mezinárodním a tento rámec je v takové míře pružný a široký, že každý stát může určit svůj zásadní poměr k cizím řádům v různých variacích. Může prohlásiti zásadu rovnosti (jak je tomu v právu italském nebo rumunském) nebo v zájemnosti (jak je tomu v právu česko-

slovenském, francouzském nebo rakouském), nebo od vety (jak je tomu v právu německém). Tyto normy jsou normy vnitrostátní, ale mají účinky mezinárodní (zavazují stát, který tyto normy vyhlásil vůči cizím státním řádům, pokud tyto normy mají platnost vnitrostátní).

Ve smyslu obsahovém mezinárodní rámec je stejně široký a pružný. Jde o povinnost státu respektovati cizí státní teritoriální a personální výsost. Uznání cizí teritoriální výsosti vede k uznání příslušnosti každého státu pro právní kvalifikaci věci, nalézajících se na jeho území, stejně jako i pro podrobení soukromoprávních věcných poměrů zásadě *lex rei sitae* — zákonu místa, kde věc leží. Uznání cizí personální výsosti vede k uznání příslušnosti domovského práva pro určení personálního statutu a rodinných poměrů cizince. Tato zásada má platnost nejenom pro státy evropské pevniny, nýbrž má širší význam, protože i státy anglosaské nebo jihoamerické hájí teorii nabytých práv a tím respektují (aspoň v některých nejdůležitějších případech) zásadu cizí státní personální výsosti.

Je však docela nesporné, že hraniční normy neomezují se na recepci dvou základních principů: teritoriality zákona, pokud jde o věcné poměry a extrateritoriality zákona, pokud jde o osobní statut a rodinné poměry v širším slova smyslu. Je-li odvozen obsah hraničních vnitrostátních norem z těchto dvou případech od obsahu vyšších norem mezinárodních, v jiných případech jde o delegaci jednoho právního státního řádu druhému právě na základě prvotních dvou principů. Anglický příslušník je podroben anglickému právnímu řádu, avšak ve smyslu normativním anglický právní řád může se vzdáti své příslušnosti ve prospěch státního řádu cizího, kde anglický příslušník má svůj domicil. Právní řád československý může prohlásit, že smluvní jednání československého příslušníka, pokud mají být plněna v cizině, podléhá zákonu místa uzavření smlouvy (*lex loci contractus*). Právní řády mohou uznati i zásadu volní autonomie stran, mohou ponechati právo svým příslušníkům podrobiti právní jednání *lex electa* — zákonu určenému dobrovolnou dohodou stran. Mohou stanoviti, že závazky z deliktů spáchaných v cizině mají být posuzovány podle zásady — *lex loci delicti commissi* atd. Jde v těchto případech o podrobení právně-relevantních aktů právnímu řádu na základě hraničních norem nesamostatných, nýbrž odvozených. Hierarchicky vyšším nebo prvotním principem zůstává podrobení státních příslušníků

svému domovskému právu a věcných poměrů zákonu teritoriálnímu.

Hraniční normy platného práva československého. — V právu platném v zemích historických přichází v úvahu jenom několik hraničních předpisů kodifikovaných v obecném zákoníku občanském z r. 1811. V § 33 je formulována zásada vzájemnosti ve smyslu uznání stejného právního postavení cizinců a tuzemců, pokud však „nevyhledává se k požívání těchto práv výslovně vlastností státního občana“ a pokud v sporných případech cizinec může dokázati, že jeho domovský stát „zachovává se stejně k zdejším státním občanům jako ke svým“. § 4 dává odpověď na otázku způsobilosti tuzemských příslušníků v cizině ve smyslu podrobení právu domovskému. § 34 však řeší otázku způsobilosti k právním činům cizinců v tuzemsku ve smyslu podrobení zákonu domicilu a subsidiárně i zákonu vlasti. Doktrinální výklad a judikatura však přiklonily se k názoru, že i pro cizince je směrodatným zákon vlasti. Na rozdíl od francouzské a německé hraniční úpravy obli- gační poměry podle práva československého jsou výslovně podrobeny zákonným předpisům ve smyslu zásady *lex loci contractus* a ve smyslu subsidiárního uznání *lex electa* (§§ 35—37). Konečně § 300 řeší otázku věcných poměrů tím, že prohlašuje pro movitosti zásadu *mobilia personam sequuntur* a pro nemovitosti — *lex rei sitae*. Vývoj však v tomto případě byl nejenom extra, nýbrž i contra legem a doktrinou a judikaturou byl vytvořen jednotný hraniční princip *lex rei sitae* pro movitosti i nemovitosti.

Těmito skrovnými a dosti spornými normami vyčerpává se obecní hraniční úprava a jenom v speciálních zákonech, jako v řádu o zbavení svéprávnosti (§§ 12—15) nebo o nesporném patentu (§§ 22—25, 137—140, 183) nebo v exek. řádu (§ 81) nebo v jur. n. (§§ 100, 111) nebo v novém adopčním zákoně ze dne 28. března 1928 (§ 12) jsou vyjádřeny hraniční principy.

Pokud jde o Slovensko a Podkarpatskou Rus, hraniční normy obsahují manželský zákon (§§ 108—120 čl. XXXI: 1894), zákon o poručnicích a opatrovnících (§§ 61—65 zák. čl. XVI: 1876), konkursní řád (§ 71 z. čl. XVII: 1881), exekuční řád (§ 10 z. čl. LX: 1881; §§ 33, 36 z. čl. LIV: 1912) a j. zákony.

Úprava hraniční v platném právu je velmi nedokonalá. V zemích historických není žádných hraničních předpisů, pokud jde o manželství, rozluku, rozvod, poměry rodičů a dětí, postavení nemanželského dítěte atd., na Slovensku a Podkarpatské Rusi není žádných hraničních předpisů pro otázku způsobilosti k práv-

ním činům, pro obligační poměry, pro poměry věcné, pro poměry rodičů a dětí, pro postavení nemanželského dítěte. Pokud jde o starou judikaturu uherskou a rakouskou, nemá tato ve smyslu formálním žádného významu pro československé soudy. Ve smyslu však obsahovém i pokud jde o výklad zákonných hraničních předpisů (zvláště § 4 a § 34) je sporná a kolísavá a pokud jde o právo manželské, o rozluky, rozvod a o postavení nemanželského dítěte, nemůže nevyvolati nejrozhodnějšího zamítnutí vzhledem k své úplné bezprincipovosti. Naopak judikatura Nejvyššího soudu v Brně přes kolísání v otázkách práva manželského, v právu obligačním, ve věcech rozluky a rozvodu a konečně i nárocích alimentálních, nemanželské matky a nemanželského dítěte, zaujala stanovisko, které se dá odůvodniti teoreticky a právně-politicky.

Hraniční normy v osnově nového obč. zákoníku. — Jenom v osnově nového obč. zák. je kodifikována skoro úplná soustava hraničního práva (zůstala neupravenou otázka t. zv. zpětného odkazu, nebo statutu právnických osob, nebo konkursu). § 15 osnovy recipuje zásadu vzájemnosti jako obecnou základnu hraničních norem. Jinak velmi důsledně uplatňují se dvě zásadní formule navazování na právní řád: *lex patriae* nebo *lex originis* pro otázku osobní způsobilosti k právním činům a pro rodinné poměry stejně jako pro právo dědické, a *lex situs* — pro věcné poměry.

Osnově nov. obč. zák. jsou neznámé výjimky ze zásady *legis originis*, typické pro uvoz. zák. k něm. obč. zák., které jsou porušením zásady vzájemnosti a které směřují k tomu, aby využily přechodného pobytu cizinců pro jejich podrobení německému právu (čl. 3, 8, 13, 14 a 15 cit. zák.). Jenom pokud jde o prohlášení za mrtva jde o důležitou výjimku z principu podrobení otázek osobního statutu domovskému právu (§ 1321). Jinak pokud jde o uzavření manželství (§ 1332), o osobní poměry manželů (§ 1334), o majetkové poměry manželů (§ 1335), o zrušení manželství (§ 1337), o manželském původu (statut matčina manžela — § 1338), o poměry mezi rodiči a dětmi (společný statut členů rodiny, event. statut dítěte — § 1339), o poměry nemanželského dítěte a matky (společný statut, event. statut dítěte — § 1340), o alimentální nárok nemanželského dítěte (statut dítěte — § 1341), o alimentální nárok nemanželské matky (statut matky — § 1341), o legitimaci a osvojení (statut nemanželského otce a osvojitele — § 1342), o podmínky vzniku a skončení poručenství (statut chránence — § 1343), stejně jako pro právní poměry dědické a speciálně pro otázku způsobilosti

zříditi a zrušiti poslední pořizení (§ 1346 a § 1347) — ve všech těchto případech pravidelně uplatňuje se zásada *lex originis* a tím se realizuje prvotní navazování, které obsahově se odvozuje od vyšší normy mezinárodní. V určitém však rozporu s § 1322, který správně prohlašuje zásadu, že principiálně spravuje se forma právního jednání právním řádem, kterým se spravuje právní jednání samo, § 1332 podrobuje obřadnosti při uzavření manželství (v alternativní formě) *lex loci celebrationis*, což může vyvolati (jak tomu bylo v Německu) velmi často nerozřešitelné konflikty. Konečně pokud jde o smluvní závazky, osnova stojí na pluralistickém stanovisku, uznává zásadu volní autonomie stran, princip místního zákona, pokud jde o nemovitosti, zásadu *lex loci contractus* (pro smlouvy uzavřené na burse a trhy), zákon prodávajícího nebo podnikatele (v případě smluv trhových a o díle), zákon nabízející strany, zákon bydliště osob ustanovených veřejně, zákon sídla obchodních a živnostenských podniků (v případě smluv o práci), zákon bydliště obou smluvních stran a konečně (v případě smlouvy mezi nepřítomnými) — zákon bydliště příjemce nabídky (§ 1329). V souvislosti však se základním principem hraničního práva tyto předpisy mohou míti účinky jenom jednostranné (pokud jde o platnost na území československém) a jejich účinnost extraterritoriální bude ochromena odporujícím jim obsahem hraničným norem většiny cizích státních řádů. Konečně pokud jde o závazky z deliktů, osnova nov. obč. zák. převzala zásadu *lex loci delicti commissi*, která je uznána i většinou států na evropské pevnině.

Literatura:

A nzilotti *Diritto internazionale privato*, I, 1925. Arminjon, *Précis de droit intern. privé*, I, 2°, 1927. Arminjon, v *Revue de droit intern. privé*, XV, 403; XVI, 1. Arminjon v *Recueil de cours de l'Académie de droit intern.* Audinet, *Principes de droit intern. privé*, 1906. v *Bar Theorie und Praxis des intern. Privatrechts*, I, 1889, v *Bar v Archiv für öffentl. Recht*, XV, 1. B artin, *Etudes de droit intern. privé*, I, 1930. Becket, *What is Privat intern. Law*, *British Year Book of intern. law*, 1926. B öhm, *Das räumliche Herrschaft der Rechtsnormen*, 1890. Burckhardt v *Festgabe für E. Huber*, 1919. Cavaglieri v *Archivo giuridico*, LXXX, 25. Cybichowski, *Studien zum internationalen Recht*, 1912. Cybichowski v *Zeitschrift für intern. Privat und Strafrecht*, XX, 367. Despagnet, *Précis de droit intern. privé*, 1910. Dicey, *Digest o the law of England with reference to the conflict' of laws*, 1922. Diena, *Principi di diritto internazionale*, 1910. Fischer v *Jehring's Jahrbücher*, LXV, 125. Frankenstein, *Internationales Privatrecht*, I, 1926. Gaudemet, *La théorie des conflits des lois dans l'oeuvre de Pillet et de Savigny*, *Mélanges Pillet*, I, 1929. Gutzwiller, *Internationales Privatrecht*, 1931. Habicht, *Intern. Privatrecht nach dem Einführungsgesetze zum bürgerl. Gesetzbuche*, 1907. Jettel, *Handbuch des intern.*

Privat und Strafrechts, 1893. Jitta La methode du droit intern. privé, 1890. Kahn, Abhandlungen des intern. Privatrechts, I-II, 1929. Kazanský, Principes généraux du droit intern. privé, 1910. Klein v Archiv für bürgerl. Recht, XXIX 92. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System des österr. allg. Privatrechts, I, 1913. Krčmář, Úvod do mezinárodního práva soukromého, 1906. Krčmář, Právo občanské, výklady úvodní, 1929, 103. Krčmář v Sborníku věd st. a právn., IV, 183, VI, 69. Kučera, Československé mezinárodní právo soukromé, Zahraniční politika, 1926. Lainé, Considérations sur le droit intern. privé 1900. Lainé, Introduction au Droit intern. privé, I, 1882. Laufke, Droit intern. privé (Tchécoslovaquie), Répertoire de droit intern. VII, 1930. Lewald, Das Deutsche intern. Privatrecht, I, 1930. Marcusen v Zeitschrift für intern. Privat und Strafrecht, I, 257. Marinoni v Rivista di diritto intern., VII, 346. Neumayer, Intern. Privatrecht 1930. Neumayer v Wörterbuch des Völkerrechts I., 1924, 567. Niboyet, Manuel de droit intern. privé, 1928. Niemeyer, Das intern. Privatrecht des bürgerl. Gesetzbuches, 1901. Nolde bar. Očerk meždunarodnago častnago prava, 1912. Nussbaum, Deutsches internationales Privatrecht, 1932. Pilenko, Očerki po systematike častn. meždunarodnago prava, 1911. Pillet, Traité, pratique de droit intern. privé, I, 1923. Pillet, Le droit intern. privé considéré dans ses rapports avec le droit intern. public, 1892. Pouillet, Manuel de droit intern. privé belge, 1925. Savigny, System des heutigen römischen Rechts, VIII, 1849. Sedláček, Občanské právo československé, všeobecné nauky, 1931, 119. Surville, Cours élémentaire de droit intern. privé, 1926. Streit v Festgabe für Fleiner, 1927. Valéry, Manuel de droit intern. privé, 1914. Vesque von Püttingen, Handbuch des in Österreich-Ungarn geltenden intern. Privatrechts, 1878. Walker, Intern. Privatrecht, 1934. Weiss, Traité théorique et pratique de droit intern. privé, I, 1892. Westlake, A treatise on private intern. law, 1922. Zimmermann, Mezinárodní právo soukromé, 1933. Zitelmann, Internationales Privatrecht, I, 1897. Zitelmann Festgabe für Bergbohm, 1919, 297.